

Strategi för övergång till en cirkulär ekonomi

Inledning

Vårt nuvarande samhällssystem är uppbyggt kring en linjär ekonomisk modell där nya råvaror utvinns för att tillverka varor som sedan slängs som avfall när de inte längre används. Många varor har en alltför kort livslängd och det avfall som skapas återvinns i mycket liten utsträckning. Denna ohållbara resursanvändning har lett till en alarmerande förlust av biologisk mångfald och driver på klimatförändringar som kan leda till fundamentala konsekvenser för många människors liv och hälsa. Dessutom skapar överuttaget av naturtillgångar en ökande osäkerhet som kan leda till konflikter när tillgången till naturresurser blir alltmer osäker. För att trygga vår välfärd måste vi omvärdera våra levnadssätt och konsumtionsvanor och anpassa dem till ekosystemens gränser. En avgörande del av denna anpassning är övergången till ett cirkulärt samhälle.

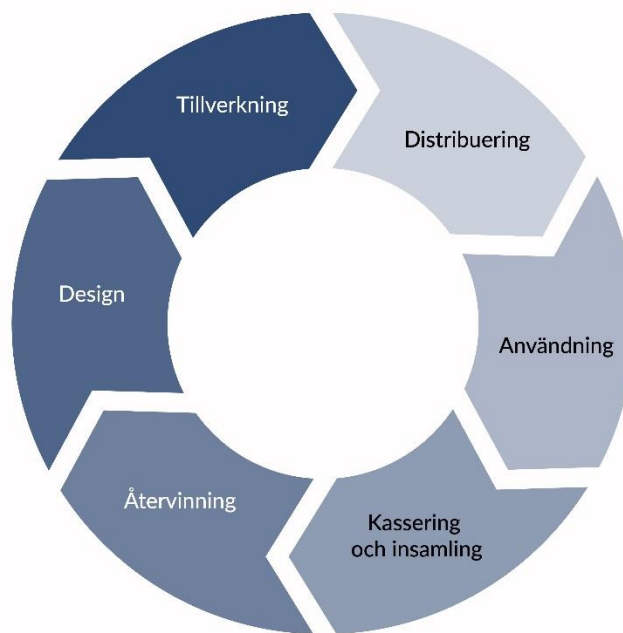
Genom att övergå till en cirkulär ekonomi finns en stor potential att minska resursanvändningen och därigenom begränsa klimat- och miljöpåverkan. En sådan omställning skulle bidra till att vi kan uppnå våra miljö- och klimatmål och de globala målen i Agenda 2030. EU har därför utarbetat en handlingsplan för den cirkulära ekonomin och Sveriges regering har antagit en nationell strategi för cirkulär ekonomi. Visionen i den nationella strategin lyder: "Ett samhälle där resurser används effektivt i giftfria cirkulära flöden och ersätter jungfruliga material."

Figur 1. Illustration över den idag dominerande linjära konsumtionsmodellen, där resurser går från råmaterial till att slutligen bli avfall utan att materialet återvinns.

I en cirkulär ekonomi designar företag sina produkter och komponenter så att de håller länge och kan repareras, moderniseras och återvinnas när de inte längre kan återanvändas. För att uppnå detta behöver konsumenter ändra beteenden och i mycket högre grad välja att vårda, återanvända, reparera, returnera, hyra och dela produkter. En sådan förändring av produktion- och konsumtionsmönster bör även bidra till en säkrare tillgång till kritiska resurser eftersom beroendet av nya råvaror minskar.

Omställningen till ett cirkulärt samhälle handlar också om att använda våra mänskliga resurser på ett klokare sätt. Att i högre grad renovera, reparera och rengöra skapar nya arbetstillfällen som kan gynna grupper och individer som idag har svårt att komma in på arbetsmarknaden.

Figur 2. Illustrationen visar principer för cirkulär konsumtion där avfall minimeras och material används så länge som möjligt. För att övergå till ett mer cirkulärt samhälle behöver åtgärder ske i alla olika skeden av en produkts livscykel.

Övergången till en cirkulär ekonomi är även en nödvändig strategi för att säkra hållbara och effektiva regionala verksamheter i en tid med många utmaningar. Detta utvecklingssteg skulle inte bara gynna miljön utan också skapa möjligheter för ekonomiska besparingar och alternativa lösningar. De pågående klimatförändringarna förväntas medföra ökade hälsorisker som kan belasta hälso- och sjukvården ytterligare. Därför är det av stor vikt att hälso- och sjukvårdssektorn aktivt bidrar till att hålla den globala uppvärmningen så nära 1,5-gradersmålet som möjligt. Förbrukningen av medicinsk utrustning, engångsmaterial och läkemedel har betydande miljö- och klimatpåverkan. Genom att övergå till mer cirkulära principer, där medicinska produkter designas för att vara hållbara och möjliga att återanvända eller återvinna, kan sjukvården minska behovet av nyproducerad utrustning.

Prioriterade materialströmmar i omställningen till en cirkulär ekonomi

I EU:s handlingsplan för den cirkulära ekonomin identifieras sju viktiga materialströmmar, eller värdekedjor, som områden där snabba och omfattande åtgärder är nödvändiga för att främja en hållbar utveckling:

- Elektrisk och elektronisk utrustning
- Batterier och fordon
- Förpackningar
- Plast
- Textilier
- Byggande och byggnader
- Livsmedel, vatten och näringsämnen

Dessa materialströmmar har en betydande miljöpåverkan, bland annat genom uttag av naturresurser och skapande av avfall. Genom att fokusera på riktade åtgärder inom dessa områden finns därför stor potential att skapa mer cirkulära flöden.

Syfte och mål med strategin

Syftet med denna strategi är att peka ut riktningen för det arbete som Region Örebro län behöver göra för att, i enlighet med den nationella strategin för cirkulär ekonomi samt Örebro läns regionala utvecklingsstrategi, bidra till att skapa förutsättningar för en strukturell omställning till en cirkulär produktion och konsumtion med giftfria materialkretslopp.

Målet med Region Örebro läns arbete för att främja en cirkulär ekonomi är att minska det egna klimat- och miljöavtrycket samt bidra till en normförskjutning i omvärlden som leder till ett mer resurseffektivt samhälle med avancerad materialåtervinning. Målet är också att skapa mer robusta regionala verksamheter som kan fungera väl trots de påfrestningar som förväntas framöver, till exempel extremväder, ökat vårdtryck och möjlig materialbrist.

Fokusområden

För att tydliggöra Region Örebro läns mandat och ansvar i omställningen till en cirkulär ekonomi pekar denna strategi ut sex fokusområden som bedöms som särskilt viktiga för att driva utvecklingen:

- Upphandling och inköp
- Hållbar konsumtion av material, produkter och tjänster
- Avfall som resurs
- Aktiv part i samarbeten och innovationsprojekt som främjar cirkulär ekonomi
- Rättvis omställning
- Hållbara finanser

Fokusområde – Upphandling och inköp

Det finns en stor potential att genom offentlig upphandling bidra till resurseffektivitet, återvinning och cirkulära affärsmodeller. Region Örebro län ska därför vid upphandling av produkter och tjänster:

- Efterfråga produkter med längre livslängd som går att reparera och modernisera.
- Efterfråga att fossila råvaror ersätts av biobaserade råvaror, utan att biologisk mångfald och övriga ekosystemtjänster påverkas negativt.
- Efterfråga material (framför allt plast) som är fri från miljö- och hälsoskadliga ämnen och som kan återvinnas på säkra, effektiva och ansvarsfulla sätt.
- Beakta möjlighet att upphandla renoverat och återvunnet.
- Beakta möjligheten att upphandla en funktion/tjänst i stället för en produkt för att underlätta cirkulära flöden, till exempel leasing i stället för köp.

Modellen "Mål och strategier för en cirkulär upphandling" (figur 3) visar olika möjligheter att använda offentlig upphandling som ett strategiskt verktyg för att driva utvecklingen mot en cirkulär ekonomi. Utöver det som tas upp i tabellen är kontinuerliga leverantörsdialoger och uppföljning av ställda avtalskrav viktiga verktyg för att driva förändring genom upphandlingsprocessen.

För att säkerställa önskad effekt av genomförda upphandlingar är det avgörande att Region Örebro läns inköpsrutiner är utformade för att främja en cirkulär ekonomi samt bidrar till att upprätthålla hög leverantörstrohet och avtalstrohet.

Figur 3. Modellen Mål och strategier för cirkulär upphandling. Källa: Upphandlingsmyndigheten (översatt från Vlaanderen-Circular.be, 2020).

Fokusområde - Hållbar konsumtion av material, produkter och tjänster

Omställningen till ett cirkulärt samhälle kräver ett aktivt deltagande från oss alla. För att skapa mer hållbara konsumtionsmönster behöver värderingar, kunskap och rutiner ofta förändras. Därför är det nödvändigt att Region Örebro län arbetar aktivt med frågan på alla nivåer och inom alla verksamheter i organisationen. För att förstå och hantera de komplexa kopplingarna mellan ekonomi och miljö kan systematiska utbildningsinsatser vara nödvändiga. Genom att öka medvetenheten om konsumtionsmönster kan produktanvändning optimeras, exempelvis genom begränsade valmöjligheter, tydliga riktlinjer/rutiner och etablering av nya strukturer och flöden. Förändringen kommer att kräva dialog och samverkan mellan olika professioner, leverantörer, patienter, kunder och andra berörda.

Uppförande och renovering/ombyggnation av byggnader är processer som kräver stora materialresurser och genererar betydande avfallsmängder. Region Örebro län ska i byggprocesser sträva efter så hög materialeffektivitet och så låg miljö- och klimatpåverkan som möjligt.

Fokusområde – Avfall som resurs

Region Örebro län behöver förbättra och utveckla utsorteringen av avfall för att möjliggöra insamling av en större andel avfall för materialåtervinning. Därutöver ska Region Örebro län verka för att det avfall som uppkommer i verksamheterna blir en mer efterfrågad resurs. Det finns ett outnyttjat värde i att materialåtervinna mer plast från sjukvårdens avfall eftersom engångsprodukter, som ofta

består av plast av hög kvalitet, används i stora mängder. Möjligheten till återvinning är beroende av faktorer som design, material och eventuella tillsatser eller föroreningar i materialet.

Fokusområde - Aktiv part i innovationsprojekt och samarbeten som främjar cirkulär ekonomi

Region Örebro län ska vara en aktiv part i innovationsprojekt och i samarbeten där utveckling av nya cirkulära lösningar sker eller förutsättningar för en strukturell omställning till ett cirkulärt samhälle skapas. Det kan till exempel handla om att delta i projekt, samarbeten eller liknande kopplat till ökad materialåtervinning, fossilfria lösningar, främjande av produktion och konsumtion av svenska livsmedel eller olika former av delningsekonomi.

Fokusområde – Rättvis omställning

I Europeiska kommissionens handlingsplan för den cirkulära ekonomin betonas vikten av att omställningen till en cirkulär ekonomi behöver vara systematisk och djupgående. Det innebär att omställningen sannolikt kommer att upplevas som omvälvande och att den ibland kommer att orsaka såväl planerade som oförutsedda störningar i samhället. Enligt forskning är den mest avgörande faktorn för att få människors acceptans för förändringar, som genomförs för att minska klimatpåverkan, att de upplevs som rättvisa. Därför är det av största vikt att omställningen till ett cirkulärt samhälle genomförs på ett rättvist sätt. En rättvis omställning handlar om att minska miljö- och klimatpåverkan samtidigt som att alla ska ha social trygghet i omställningen, oavsett vem man är, var man arbetar eller var man bor.

Begreppet rättvis omställning omfattar att visa respekt för våra barn, unga och kommande generationer, vars livsvillkor kommer att påverkas av de beslut vi fattar idag. En annan viktig aspekt av rättvis omställning är att människor som lever i fattigdom i låg- och medelinkomstländer ofta drabbas hårdast av klimat- och miljökrisen, trots att de i liten utsträckning bidragit till problemen. Samtidigt sker större delen av Sveriges konsumtionsrelaterade utsläpp i andra länder där produktionen av de varor vi konsumerar äger rum. Olika länder och samhällsgrupper har dessutom varierande makt och resurser att agera för förändring. En rättvis omställning bör därför innebära att de som bidragit mest till klimatkrisen också tar störst ansvar för att lösa den.

Region Örebro län ska verka för en rättvis omställning inom våra ansvarsområden, till exempel genom att erbjuda en hållbar och tillgänglig kollektivtrafik samt en vård på lika villkor oavsett patientens socioekonomiska bakgrund, personliga egenskaper och tillhörigheter. Genom att ta hänsyn till rättviseperspektivet vid upphandling och inköp kan regionen bidra till en mer rättvis handel som tillvaratar människans rätt till en ren, hälsosam och hållbar miljö.

Fokusområde – Hållbara finanser

Enligt Region Örebro läns finanspolicy ska fondmedel förvaltas på ett föredömligt sätt genom ansvarsfulla investeringar och ansvarsfullt ägande. Vid förvaltningen ska särskild vikt fästas vid hur en hållbar utveckling kan främjas utan att avkall görs på de finansiella målen. För att främja omställningen till ett cirkulärt samhälle kan investeringar ske i bolag som är under omställning, det vill säga bolag som ändrar affärsverksamhet och processer för att röra sig i en mer hållbar riktning.

Region Örebro läns externa upplåning för att finansiera investeringar ska om möjligt ske genom gröna lån. Gröna lån kan till exempel erhållas om projektet som ska finansieras bidrar till minskad klimatpåverkan genom energieffektiviseringar och övergång till förnybara energikällor.

Referenser

Circle Economy Foundation. (2023). The circularity gap report 2023. <https://www.circularity-gap.world/2023#download>

Cirkulär ekonomi – strategi för omställningen i Sverige (M2020/01133).

Europeiska kommissionen. (2020). En ny handlingsplan för den cirkulära ekonomin – För ett renare och mer konkurrenskraftigt Europa. (COM(2020) 98).

Regeringen. (2023). Budgetproposition för 2024/25:1. Utgiftsområde 20: Allmän miljö- och naturvård.

Region Örebro läns Finanspolicy. Reviderad 2023-04-25.

RISE & RE:Source. (2022). The circularity gap report Sweden. <https://resource-sip.se/app/uploads/2022/07/Circularity-Gap-Report-Sweden.pdf>

The importance of perceived fairness to public opinion about climate change policies. Nat. Clim. Chang. 12, 226–227 (2022). <https://doi.org/10.1038/s41558-022-01299-4>

Upphandlingsmyndigheten. (n.d.). Upphandling för att främja cirkulär ekonomi. Hämtad från <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-hallbar-upphandling/miljomassigt-hallbar-upphandling/upphandling-for-att-framja-cirkular-ekonomi/> [Åtkomstdatum: 2024-06-18].

Örebro läns regionala utvecklingsstrategi 2022–2030. En attraktiv och pulserande region för alla.